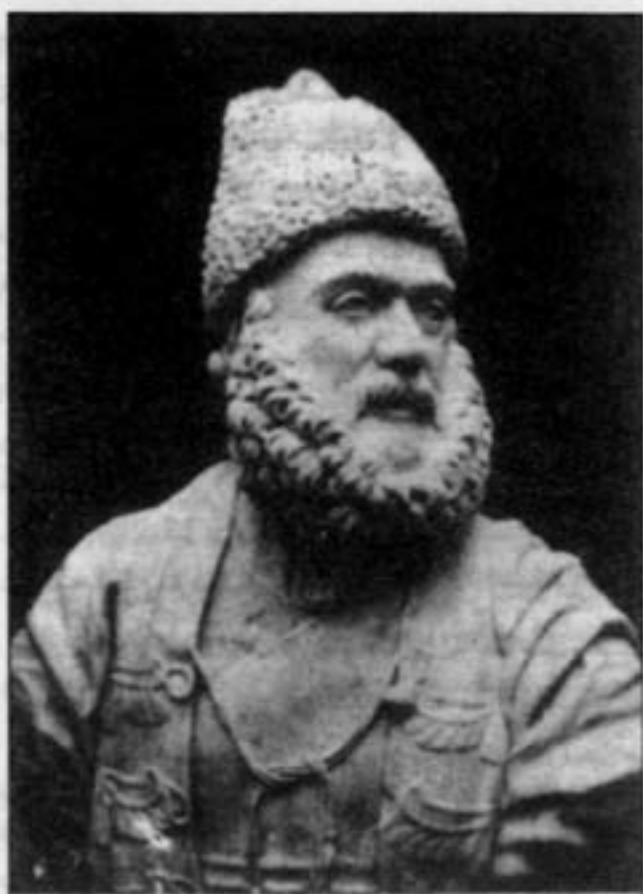

تعاملات فرهنگی

کتب و جرائد ایرانی در نخستین رویارویی با تمدن غرب

کوروش نوروز مرادی
مسئول بخش نشریات ادواری

مجسمه میرزا صالح شیرازی پدر روزنامه‌نگاری ایران

حافظ جزو نخستین کتاب‌هایی هستند که در سال ۱۲۰۶ قمری در کلکته هند به چاپ رسیدند. اولین کتاب فارسی که در ایران چاپ شد، "فتح نامه" نام دارد که در زمان عباس میرزا به سال ۱۲۲۷ هـ. ق در یکی از فتح‌های ایرانیان هنگام جنگ ایران و روس انتشار داده‌اند.^(۶)

تاورنیه ناکامیابی صنعت چاپ ایران در سال‌های پس از مرگ شاه عباس یکم را این گونه گزارش می‌کند: صنعتی که یک ارمنی از اروپا به اصفهان وارد و دایر گردیده بود، در نیمه‌های سده هفدهم باسود خطاطان سنتی در ستیزه بوده و اصولاً ایرانیان مسلمان به شیوه‌ای بسنده بدان دلبستگی نداشتند و از همین روی، آوردن این پدیده نو به نامسلمانان و ارمنیان واگذار گردید که آنان هم به توبه خود صنعت چاپ را در راستای گرایش‌های ویژه خویش نیافتند و در نتیجه صنعت چاپ در آن روزگار به جایی نرسید.^(۷)

میرزا صالح شیرازی

میرزا صالح پسر حاج باقرخان کازرونی یکی از پنج نفری بود که عباس میرزا در سال ۱۲۳۰ قمری مطابق با ۱۸۱۵ میلادی برای تحصیل به انگلستان اعزام نمود. چهار تن دیگر عبارتند از: میرزا جعفر مهندس، میرزا رضا مهندس، میرزا جعفر طبیب، و محمد علی شاگرد قورخانه، که به سرپرستی سرهنگ داریسی انگلیسی به لندن فرستاده شدند. آنان پس از سه سال و نه ماه اقامت در لندن به ایران برگشتند. از ایشان میرزا صالح بعدها برجسته‌ترین و مهمترین رجل ایران شد.

عباس میرزا، میرزا صالح را که زبان انگلیسی، فرانسه و لاتین را یاد گرفته بود، مترجم و مستشار خود نمود و چیزی نگذشت که در طبقه رجال و

که اورپاییان به فارسی منتشر نمودند، کتاب سه جلدی "شرح احوال اولیای مذهب نصارا" است که در سال ۱۰۴۹ قمری در شهر لیدن هلند به چاپ رسید.^(۲) نیاز به ایجاد رابطه با هندوستان باعث شد تا اروپائیان با اندیشه حل معمای زبان فارسی (که زبان رسمی هندیان بود) به تدوین فرهنگ و لغت‌نامه همت بگمارند. نخستین فرهنگ فارسی به زبان لاتین در سال ۱۰۶۲ قمری و نخستین لغت فارسی به فرانسه و فرانسه به فارسی در سال ۱۰۹۶ قمری منتشر شد. نهضت ترجمه کتاب‌های اروپایی به زبان فارسی از سال ۱۲۲۸ قمری با ترجمه کتاب "تاریخ اسکندر" از زبان انگلیسی به فارسی توسط جمر کمل انگلیسی (از معلمین اروپایی در آذربایجان) آغاز شد. ظاهراً این نخستین کتابی است که از زبان‌های اروپایی به فارسی ترجمه شده است. پس از آن در تاریخ ۱۲۳۰ قمری، محمد علی منشی و به قولی میرزارضا مهندس^(۳) کتاب "تاریخ پطر کبیر" و "شارل دوازدهم" از کتاب‌های ولتر را از زبان فرانسه به فارسی ترجمه نمود. در سال ۱۲۴۳ قمری، محمد بن عبدالصبور خوبی طبیب "رسالة آبله کوبی" تألیف "گودیق قازان" را از زبان لاتین به فارسی ترجمه و در سال ۱۲۴۵ قمری به چاپ رساند.^(۴)

در دوره صفویه در سال ۱۰۱۷ هجری شمسی (۱۶۳۸ میلادی) با کوشش دو سالانه پیشوای مذهبی آرامنه جلفای اصفهان به نام خاچادور گساراتسی و عده‌ای دیگر اولین کتاب چاپ ایران بانام ساغموس (زبور داود) در ۵۷۲ صفحه (به زبان ارمنی) انتشار یافت. در زمان خلیفه "خاچادور سه کتاب دیگر به چاپ رسید که عبارتند از: حارانس وارک (Harans Vark) یا سرگذشت پدران روحانی در ۷۰۵ صفحه در سال ۱۶۴۱ میلادی؛ خورهدادتر (Khorhrdadetr) یا کتابچه دعای خواص، در ۴۸ صفحه و ژاماگیرک (Jamagrik) کتاب دعاها و سرودهای کلیسا در ۶۹۵ صفحه^(۵) که در اصفهان منتشر شده است.

نخستین کتاب فارسی که در عثمانی چاپ شد، فرهنگ شعوری در لغت فارسی به ترکی است که در دو مجلد در سال ۱۱۵۵ قمری در استامبول چاپ گردید. مجلد اول کلیات سعدی و دیوان

نخستین رویارویی ایرانیان با غرب از قرن هفتم هجری در دوران پادشاهان مغول آغاز شد، امارونق داد و ستد ایرانیان با غرب در زمان شاه عباس اول بود؛ زیرا وقتی که او اصفهان را پایتخت نمود، به مبلغان عیسوی اجازه داد که در آن شهر کلیساها و صومعه‌ها بر پا کنند و مبلغان و اروپائیی که برای مقاصد سیاسی یا تجاری به ایران می‌آمدند، در بازگشت کتاب‌هایی در باب ایران می‌نوشتند و ایران را به اروپائیان معرفی می‌کردند و یا بعضی از کتاب‌های علمی و ادبی ایران را ترجمه می‌کردند و یا بالعکس کتب مقدس نصارا را به زبان فارسی نقل می‌کردند. نخستین کتابی که اروپائیان به زبان عربی و از ایرانیان چاپ نمودند، کتاب "حاوی" اثر محمد بن زکریای رازی بود که در موضوع پزشکی است. این کتاب در سال ۹۱۵ هـ. ق در رم ایتالیا چاپ شد. در سال ۹۵۳ هجری قمری در استامبول ترکیه نخستین کتاب فارسی زبان منتشر شد. این کتاب توراتی بود که به چهار زبان به خط عبری که یکی از آنها به زبان فارسی است. اولین کتابی که یکپارچه به خط و زبان فارسی انتشار یافت کتاب "سیرت مسیح" است که در سال ۱۰۴۹ قمری در شهر لیدن هلند چاپ شد.^(۱) شاید بتوان ترجمه زبور داود (قسمتی از تورات) در سال ۱۰۴۳ هجری قمری را نخستین ترجمه و برگردان زبان ایشان (اروپائیان) به زبان فارسی دانست. اولین کتاب دستور زبان فارسی که در اروپا نوشته شد، به زبان لاتین در رم در سال ۱۰۲۳ قمری انتشار یافت. اولین کتاب در باب ادبیات فارسی به زبان لاتین نیز در سال ۱۱۹۱ قمری در لایپزیک آلمان منتشر شد.

اولین فهرستی که توسط اروپائیان بر کتاب‌های فارسی نوشته شد، در سال ۱۰۳۰ قمری در پاریس چاپ شده است و همچنین اولین تاریخ ادبیات ایران به زبانهای اروپایی سال ۱۱۹۳ قمری در وینه به زبان لاتین، و اولین مجموعه امثال و حکم فارسی در ۱۰۵۴ قمری با ترجمه لاتین در لیدن هلند چاپ شد. ترجمه گلستان سعدی به زبان فرانسه در سال ۱۰۴۴ قمری در پاریس شاید نخستین کتاب مستقل فارسی به زبان اروپائیان است. اولین کتاب مستقلی

